

A *Járkálj csak halálraitélt!* című kötetéről ugyancsak Méliusz ír. Sajnos, már kevesebb megértéssel. Itt is jelen van a féltés, de a kritikus meg sem közelíti a költő következetes antifaszizmusát. „...humanista érzékenység”-ről beszél, „osztálykorlátokat” emleget, majd így szól: „Sajnáljuk Radnóti tüzes fiatalságának hunytát, de hisszük, hogy megmarad a haladó magyar költészet művelőjének s nem fenyegetik elnyeléssel a magyar Parnasszus áldatlan bozótjai” (1936). Másként nyilatkozik Radnóti életében megjelent utolsó, új verseskötetéről, a *Meredek útról* Forgács Antal (1939). Miként a *Lábadozó szélről* írva, az attól lényegesen eltérő, de mind jelentősebbé váló hangot csak Bálint György érzékelt nála mélyebben, értőbben. Többek között ezeket olvassuk írásában: „Igen, a költő undorodik. Mitől? A felelet itt már nem olyan általános, mint Cocteau-nál. A Meredek út verseiben városnevekkel találkozunk: Sanghai, Guernica, Granada... s egyszeriben egészen határozott formát kap ez az undor, amely ott rejtőzik Radnóti minden sora mélyén.” Forgács hitelesen és pontosan értelmezi, a maga politikai tartalma szerint a Radnóti-féle idillt, a költőnek a természethez való viszonyát.

A költő életében a *Meredek utat* követően még két, saját írásait tartalmazó kötete látott napvilágot. Az *Ikrek hava* című prózája és *Válogatott versek* címen 1930 és 1940 között keletkezett verseinek szigorú igényességgel összeállított gyűjteménye. Mindkét kiadvány 1940-ben jelent meg. Ismeretes, hogy 1940-ben a *Korunk*-at a Kolozsvárra bevonuló Horthy-igazgatás betiltja. A folyóirat utolsó számában — nem lehet nem jelképesnek érezni — a két Radnóti-kötetről ismertetés jelenik meg. Az ismertetést Köves Miklós álneven Kahána Mózes írja. Kahána nem volt hivatott kritikus. Jósándékú szavai kevés igazi értékelést nyújtanak. Radnótiról szóló írásának utolsó mondatát azonban nem lehet nem idézni: „...velünk együtt gyötrődő, küszködő testvérünk, akiért akaratlanul is kinyúluk a karunk és akit szeretve, jövőt álmodó magunkba fogadunk.”

*

Még néhány szót. Az 1933-as sikert követő balsikerről eleget szoltunk. De felmerül a kérdés: később, amikor a visszaküldött kézirat miatti keserűség feloldódott — mert feloldódott —, miért nem írt Radnóti a *Korunk*-ba? — Úgy vélem, felesleges valami megfeyjthetetlen titokra gondolni. Egyszerűen arról volt szó; hogy 1935-től megjelent idehaza az illegális párt legálisan kiadott folyóirata, a *Gondolat*, s itt jelentette meg azokat az írásait, amelyek polgári publikációs fórumokon nem láthattak napvilágot.

KEMÉNY G. GÁBOR

Nemzetiségi és kelet-európai motívumok a *Korunk* publicisztikájában és műfordítás-irodalmában

Tisztelt emlékülés! Szólni kívánok — a probléma részletesebb kifejtését más alkalomra hagyva — igen röviden és vázlatosan, olykor inkább csak jelzésszerűen a két háború közötti időszak kiemelkedő magyar kelet-európai szemléjének kelet-európai és ezzel összefüggő nemzetiségi problémáiról.

Hozzászólásom, előadásom három miniatűr részre (ha tetszik: fejezetre) oszlik. Előbb a régi *Korunk* kelet-európai, majd nemzetiségi motívumaival foglalkozom,

befejezésül pedig igyekszem felvázolni a folyóirat *műfordítás-irodalmi*, kivált a szomszédos magyar és nem magyar népek kultúráját, irodalmi eredményeit közelítő és közvetítő szerepét.

Tíz évvel ezelőtt a „negyvenéves Korunk”-ot ünneplő erdélyi sajtó vezércikkben figyelmeztetett arra, milyen rendkívül sokoldalú a *Korunk* szellemi profilja, „mint-egy tükörképe annak az igénynek, melyet maga az élet támaszt a ma és a holnap emberével szemben”.¹ Plasztikusan egészíti ki a népet irodalomtörténeti kézikönyvünk *Korunk*-fejezetének megállapítása:

„A *Korunk*... nyomon követte a lényeges politikai tendenciákat és a háttérben a döntő faktor: a világgazdaság alakulását, a Szovjetunió épülését, a nyugati világ helyzetét, a gyarmati népek harcait, a kelet-európai népek speciális problémáit.”²

Akkor, egy évtizeddel ezelőtt, azon az emlékezetes „negyvenedik”-en, alkalmam volt néhány, az utóbbi ponthoz vágó, tehát a *Korunk* nemzetiségpolitikai és kelet-európai összehasonlító funkciója körébe tartozó kérdést megbeszélnem a szerkesztőkkel: *Gáll Ernő* és *Balogh Edgárral*, és a „korunkológus” (így hívtá akkor mindenki Kolozsvárt) sajtótörténésszel, *Tóth Sándorral*, a régi *Korunk* és *Gaál* Gábor szerkesztői tevékenységének feldolgozóival.

Ezekben a tíz év előtti beszélgetésekben felmerült a folyóirat elvi-eszmei változásainak *Balogh* Edgár emlékezetes, négyrészes cikksorozatából³ ismert fejlődéstörténete. A szemle akkori „romániaiságának” problémája, amire a *Korunk* története — 1973. évi műhelynyilatkozatában⁴ — végül is megnyugtató megoldást talált. Nem kevés szó esett köztünk a régi *Korunk* nemzetiségi és kelet-európai nézeteiről, megállapítva, hogy a folyóirat nemzetközi, antifasiszta és szocialista hivatásában eleve benne foglaltatik a népek közötti barátság eszméje: a szomszédos népekkel, államokkal való szövetkezés gondolata, a teljes nemzeti, nemzetiségi egyenjogúság, a korszerű kisebbségvédelem igénye.⁵

A „négyországi magyar folyóirat”,⁶ a régi *Korunk*ról szólva *Gáll* Ernő egyik legújabb munkájában rámutat arra, hogy a nemzet- és nemzetiség-szociológia akkori romániai előzményeit alapvetően a *Korunk* idevágó közleményeiben találjuk. Ezzel kapcsolatban emlékeztet a nemzetiségi és kelet-európai kérdések természet- és törvényszerű összefonódására az akkori folyóiratban. „Egyik szemleciikkében *Balogh* Edgár (*Korunk*, 1937) például a Vásárhelyi Találkozó szellemében sürgette a kisebbségi népkutatást — írja —, azt a különálló erdélyi szociográfiát, amely biztosítja többek között — a kisebbségi kataszter elkészítését, az akkori népesedési viszonyok, az urbanizálódás vonzásában megindult gazdasági vándorlások, a Moldvába és Havasalföldre irányuló kirajzások tudományos feltárását stb.”⁷

A nemzetiségi és a kelet-európai problémakör sokféleségét és vitapontjait talán legérdekesebben a *Halász* Sándor által közölt, már az éles kelet-európai és nemzetiségi válság időpontjában íródott fontos cikk s a körülötte megindult, de rövidesen megtorpant „Duna-medencei vita” egyes közleményei tükrözik. A *Duna-medencekérdés hátlapja* című tanulmányában⁸ *Halász* Sándor a kelet-európai államszövetségi tervek megvalósíthatatlanságáról cikkezik, míg vele szemben *Balogh* Edgár és az *N. B.* szerzői jellel közölt további vitacikk⁹ szerzője úgy véli, hogy a nemzetiségi elv útja kétségekívül a tágabb szövetkezés módozatait követi. „Európa tartós nemzetiségi újjárendezése nem a maradi etnikai élv — véli az utóbbi —, hanem a népképviseleti federatív autonómiák integráló rendszerében fog előbb-utóbb megvalósulni”. A vita előzményének tekinthetjük a harmincas évek derekától megjelenő hasonló tárgyú, jórészt történeti visszatekintésre épített írásokat. Ilyen — a többi közt — *Gáll* Ernő áttekintése a Dunai Szövetség eszmekör román vonatkozásairól,¹⁰ *Bányai* László több akkori, sokrétű történeti vázlata,¹¹ *Sándor* László cikke a dunai népek együttműködéséről,¹² *Simkó* István fejtegetése a dunai konföderáció gondolatáról.¹³ Utóbbiban a szerző az 1849. évi szegedi Kossuth—Bálcescu tárgyalásoktól 1939 végéig, a közlemény megjelenése időpontjáig kíséri figyelemmel a különböző diplomáciai és szakirodalmi elképzeléseket. Külön hely illeti meg az egész nemzetiségi és kelet-európai problémát átfogó valódi „vitazárót”. *Szabó* Imre *Nemzeti eszme a világháború után*¹⁴ című rövid írásában ugyanis a nyugat- és „közép-kelet-

európai nemzeti fejlődés" eltérő útja megállapításából kiindulva vázolja az első világháború utáni kelet-európai viszonyokat és az egykorú nemzetiségi érület jegyeit. Ez tehát a *Korunk* nevezetes „Duna-medence-vitájának” gyűrűzése, amelyet csak formailag szakított meg 1939 májusában *Halász Sándor* és *Balogh Edgár* „zár-szava”.¹⁵

Kelet-Európából a szűkebb értelemben vett *nemzeti-nemzetiségi* kérdésre térve, az ekkori *Korunk*-publicisztika *második* főcsoportját két összefüggő gondolatkörre csoportosíthatjuk. A korábbi s az egykorú nemzetiségi kérdést (gyakran kérdéseket) tárgyaló *elvi-elméleti* cikkekre, és a kérdés *társadalmi-szociológiai* felméréseire, résztanulmányaira.

Ezekre a nagyértékű, de szerteágazó forrásanyagból merített, olykor kevésbé olvasmányos, elvont tudományos közlésekre különösképp idézhető *Gaál Gábor* egyik visszatekintő vallomása. Az, amelyikben arról ír, mennyire vágyódott az esszé, mint műfaj, a kifejezésbeli könnyedség iránt a folyóiratban, de „a tárgy közelsége, súlya és fájdalma nyomott” — olvassuk 1938. évi előadása kései közlésében.¹⁶

Ezek a nyomor, nem egyszer drámai hangvételű, s mégis mértéktartó, szerzői-szerkesztői műgondról tanuskodó írások a magyar nemzetiségi kutatás mindmáig kötelező szakirodalmaként tekinthető feltáró munkálatai. Felszólalásunkban csak néhányat említhetünk. Ilyen *Bányai*¹⁷ Imre cikke a nemzetiségi kérdés háború utáni formáiról. *Dobossy*¹⁸ Imre és *Földi*¹⁹ Erzsébet írásai a nemzetiségi problematikáról. *Porzolt*²⁰ László (a lapban *Zsolt László* néven) hosszabb fejtegetése a nemzetiségi kérdés kelet-európai változatairól. *Fedor János* — *Kovács*²¹ Károly néven — cikk-tanulmánya a nemzetiségi kérdés és az önrendelkezési jog összefüggéséről.

Külön figyelmet érdemel a *Dobossy László* által (ekkor prágai egyetemi hallgató) a *Korunk* számára kért *Zdeněk Nejedlý*²²-tanulmány a nacionalizmus pályafutásáról, amit a kérdés akkor különösen nagy fontosságú kritikai elemzéseként tart-hatunk számon. A prágai professor tanulmányát közvetítő és fordító *Dobossy*ról szólva nem feledkezhetünk meg későbbi — a *Korunk*ban bevett módon, szerzői néven írt publikációjáról²³ sem. A névsorból kitűnik, hogy a *Korunk* nemzetiségi elméleti kérdésekkel jelentkező szakíróinak többsége csehszlovákiai, jórészt a *Sarló* köréhez tartozó ifjú publicista. Aminthogy hasonló a helyzet a kérdés soron következő szociológiai vizsgálati esetében is.

Ezt a belső kérdéscsoportot, a nemzetiségi tárgyú *társadalmi-szociológiai felmérések* sorát ugyancsak a legszűkebbre vonva, előljáróban a szemle 1933. évi „középosztály”-vitájáról kell megemlékeznünk. A vitát *Jócsik*²⁴ Lajosnak, a szlovenszkoí magyar középosztályról írt kétrészes felmérése vezette be. Ugyanő a következő évben még két nemzetiségpolitikai vonatkozású szociológiai cikket közöl a csehszlovák államalakulásról, illetve az akkori Szlovákia ipari termelése változásairól.²⁵ *Jócsik* vitaindítóknak szánt cikkét *Kemény*²⁶ Gábor neveléstörténész, a magyar középosztály természetrajzáról írt tanulmánya, *Lányi*²⁷ Árpád a jugoszláviai magyar középrétegekről szóló helyzetképe, és a Bihari Béla néven író *Varga B. László* két, a román középosztályról írt rövid cikke²⁸ követi. A körkérdést *Vlado Clementis* a szlovák középrétegekről szóló vázlata zárja le.²⁹

A nagy jelentőségű publikációk sorát felerősíti és sajátos ízzel tölti meg *Mikó Imre* (ekkor *Könyves Tóth* László néven) közölt cikktanulmánya a romániai, az erdélyi magyar értelmiségről,³⁰ valamint *Fazekas* Bélának a romániai falukutatásról, a *D. Gusti*-féle bukaresti intézet irodalmi-szociográfiai kutatómunkájáról szóló helyzetképe.³¹

Irodalmi-művelődési és *műfordítás-irodalmi* anyagok alkotják a folyóirat kelet-európai és nemzetiségi érdeklődésű anyagának befejező, *harmadik* részét.

Ha az előző két csoportról elmondhattuk, hogy ezekben a cikkeken, szociológiai-szociográfiai felmérésekben és tanulmányokban — a kor és az akkori körülmények mértékéhez viszonyítva — európai szintre emelkedett a kérdés publicisztikája — a záró főcsoport is két igen fontos vonatkozásban emelkedik a korabeli színvonal fölé. Egyrészt a *Korunk*, mint szépirodalmi anyagot is közlő folyóirat, *ebben a*

minőségében is jelentős orgánuma volt mind a romániai, mind — szélesebb értelemben — a kelet-európai magyar sajtónak. Amiből levonhatjuk az ennél is fontosabb további következtetést: a *Korunk* elsődrendű, valóban hiánypótló funkciót töltött be a kelet-európai irodalmak kölcsönös kultúrcaféjében és a mindmáig feldolgozatlan kölcsönös kiadási szálak felvételében és felvirágoztatásában. Műfordítási közvetítő-bemutató szerepe tehát *szépirodalmi* vonatkozásban is nagy értékű. Ezekkel a műfordításokkal a *Korunk*, mint immár a kölcsönös kultúrkapcsolatok világitótornya, végigpásztazza a haladó európai—kelet-európai, s ezen belül a szomszédnépi irodalmi látóhatárt. Általában változó szintű, de olykor művészi tolmácsolásokkal és összehasonlító párhuzamokkal, melyek időnként az irodalmon kívül a többi művészetre is kiterjednek. Így például Aurel *Ciupe* az ó-romániai és az erdélyi képzőművészetről írt, itt közölt tanulmányában.³² Ebből a csoportból is csak néhány fontosabb műfordítási eredményt, irodalmi és művelődési, kapcsolattörténeti mozzanatot említenénk, hiszen a sokágú kapcsolati anyagról nyilván részletesen szólnak majd az ülésszak további felszólalásai.

Szász János gondos jegyzeteiből, *Bonyhádi Irén* elmélyült könyvészeti adatközléséből, a *Méliusz József* szerkesztette érdemes *Korunk irodalma*-sorozat első kötetéből³³ tudjuk, hogy a harmincas évek elején (a hivatkozott műfordítások 1933 áprilisából valók) közli a folyóirat — tudomásunk szerint elsőként — *József Attila cseh — Bednář, Bezruč, Hora és Wolker* — lírai műfordítás-remekléseit, majd az évtized vége felé, 1938 januárjában, az immár posztumusz *Ion Vinea-* és *Ilarie Voronca*-fordításokat.³⁴

Vizsgálódásunk befejező részében ezekből a művelődés- és kapcsolattörténeti, műfordítás-irodalmi mozzanatokból elevenítünk fel néhányat, és befejezésül egy, a régi *Korunk* egész kelet-európai — nemzetiségi-műfordítási anyagát országok, illetve nyelvek, népcsoportok és nemzeti irodalmak szerint felmérő statisztikai becsléssel zárjuk áttekintésünkét.

Időrendbe állítva az ekkori folyóirat főbb művelődés- és kapcsolattörténeti közléseit, az idevágó publikációk élére, nemcsak időrendileg, *Forbáth Imre* 1930. évi, *A kisebbségi magyar irodalom kérdéseiről* szóló, 1930. évi írását kell tennünk.³⁵ *A Kalács István* néven író *Laták István* ez év végén „a jugoszláviai magyar irodalom talajtalanságáról”, majd 1932 nyarán az itteni magyarság művelődési és szociális viszonyairól nyilatkozik.³⁶ *Jócsik Lajos* — 1934 nyarán — „a szlovák—magyar kultúrintékezés” lehetőségeit és feltételeit latogatja.³⁷ Az év késő őszen *Fedor János* (*Kovács Károly*) a nemzetiségek közötti kulturális érintkezésről, és közelebről a csehszlovák—magyar kultúrkapcsolatokról cikkez a lapban.³⁸ 1936 februárjában megjelenik a *Korunk* emlékeztetés *román száma*, egész sor (főként szociológiai) tanulmánnyal és néhány szépirodalmi fordítással. Utóbbiak között két *Tudor Arghezi*-versfordítást és egy *Alexandru Sahia* prózai fordítást is találunk.³⁹ A kölcsönös kapcsolattörténeti akciók emléke évtizedekkel később is jóleső rezonanciákat vált ki. *A Lupta de clasă*, az RKP elméleti folyóirata 1964 júniusában hosszabb cikket közöl az együttélő népek, a szomszédos irodalmak közötti kapcsolatok ügyét ápoló folyóiratról és szerkesztőjéről.⁴⁰ A *Korunk* házatáján szövdött egykorú jugoszláv—magyar (és ezen belül a jugoszláviai—romániai stb. magyar) irodalmi, művelődési és munkásmozgalmi érintkezésekről *Malusev Cvetko*, a folyóirat egykori munkatársa közöl megkapó emlékeztést.⁴¹

A kölcsönös irodalmi tájékozódásról s az ugyancsak két-, sőt többoldalú műfordítói kapcsolatokról adott vázlatból sem maradhat ki még néhány jellemző mozzanat. *Móricz Zsigmond* 1930. évi prágai útjáról, előadásáról *Bányai* (Munels) Pál ha nem is mindig elfogulatlan érdekes beszámolójából,⁴² *Hašek* Svejtkének első — párizsi, *Karikás Frigyes-féle* — fordításáról elsőként, vagy az első tudósítások sorában a *Korunk*ból értesül az olvasó.⁴³ A folyóirat még 1929-ben ismertetést közöl a *Dav* (Tömeg) szlovák szocialista szemléiről; az ismertető szerint „Barbusse Monde-ja szlovák kiadásáról”.⁴⁴ *Szalatnai Rezső* ezelőtt negyvenhat éve mutatta be a folyóiratban⁴⁵ a szlovák szocialista írókat: *Jožo Nižnánskýt*, *Laco Novomeskýt* és *Ján Poničánt*.

Utóbbi munkás tárgyú regényét (feltehetően elsőként) 1935-ben Sándor László, a folyóirat sokoldalú kelet-európai szakírója és recenzense mutatja be.⁴⁶ A kárpát-ukrán Jurij Boršoj-Kumjatskijtól a szlovák Anton Straka, a nagy kultúrközvetítő közül két műfordítást, s ugyancsak az ő elmélyült tolmácsolásában maradt fenn Karel Čapek utolsó novellájának tolmácsolása az 1939. évi első, illetve a 2. számban.⁴⁷ Őt viszont, mint a készülő Cseh és szlovák költők antológiája nagysikerű magyar lírai műfordítás-gyűjtemény szerkesztőjét, valamint Emil Boleslav Lukáč szlovák nyelvű magyar irodalmi tolmácsolásait Sándor László méltatja, még 1937-ben.⁴⁸ Így találkozunk elválaszthatatlan kölcsönhatásban, egységben és megértésben a régi Korunk hasábjain az a szellemi Kelet-Közép-Európa, melynek ilyen mértékű és arányú tudományos és irodalmi találkozója a lap szerkesztője és munkatársai elévülhetetlen érdeme.

A felszólaló 1966-ban, arra a „negyvenedik”-re, „A Korunk Kelet-Európa képe” címmel bibliográfiát készített a folyóirat ez irányú kapcsolatairól. Bibliográfiai felmérésünk alapján a régi Korunk kelet-európai és nemzetiségi vonatkozású tudományos és irodalmi cikkeinek, műfordítás-közléseinek megoszlása ezt a képet mutatja.⁴⁹ A megvizsgált 608 különböző közleményből 254 (42 százalék) a román és a romániai, 162 (27 százalék) a cseh és szlovák (ebből 106 a cseh és 56 a szlovák), illetve a csehszlovákiai, 136 (23 százalék) az orosz és szovjet tárgyú és vonatkozású közlések száma. A hátra levő 8 százalékon belül a következő számszerű megoszlást kapjuk: osztrák 17, kárpátukrán 16, jugoszláv (jugoszláviai) 12, lengyel 7 és bolgár 5 közlemény és vonatkozás. Ez a régi Korunk első kelet-közép-európai kultúrstatistikai becslése, melynek részletesebb elemzése, behatóbb kidolgozása a további kutatás feladata.

Annál is inkább, mivel Fábry Zoltán, a munkatárs és szövetséges szavaival: „A Korunk történelem volt: a való életre előkészített és változásra tudatosított emberek. A Korunk tett volt, magyar történelmi fejezet és nemcsak a kultúra fejezete. Az erdélyi, szlovákiai, jugoszláviai és magyarországi történelmen kívül: kortörténelem.”⁵⁰

IRODALOM

1. A 40 éves Korunk. = Utunk 21, 1966. febr. 25; 8. sz., 1. p.
2. 1929–1940. Korunk. = A magyar irod. tört. VI. köt. 965. p.
3. A Korunk fordulata 1929-ben. — A Korunk eszmei kiforrása 1930–1933-ban. — A népfronti Korunk (1936–1937). — A Korunk szintézise 1938–1940-ben. = Nyelv- és Irod. tud. Közlem. 8, 1964. 2. sz., 141–156. p. 12, 1968. 2. sz., 233–245. p., — 14, 1970. 2. sz., 289–332. p. — 15, 1973. 1. sz., 53–68. p.
4. A „romániaiság”-ról, a folyóirat úgynevezett „romániaiságának” kérdéséről Tóth Sándor a Korunknak adott interjújában nyilatkozik. (Tóth Sándor, a Gaál-monográfia szerzője a Korunk kérdéseire válaszol. — Klny. a Korunk Évkönyvéből. Kolozsvár, 1973. 50–51. p.) — Az interjújában a Korunk sajtótörténésze elmondja, hogy a kérdés korántsem vonatkoztható abban a mértékben a régi Korunkra, mint a mai folyóiraatra. Hiszen még Gaál Gábornál is „egymástól eltérő értelemben” fordul elő a kifejezés az 1937. évf. 217. lapján és egy közel egykorú levelében. (L. TÓTH Sándor: G. G. Tanulmány Gaál Gáborról, a Korunk szerkesztőjéről, 203. p.) — Összegezve az elmondottakat Tóth Sándor a következő megállapításra jut: „Elterjedt nézet, hogy a mai romániaiság koncepciónk új, szocialista tartalommal feltöltött kiteljesedése annak, ami csírállapotban már Gaál Gábornál is megvolt.” (Korunk-interjú, Kolozsvár, 1973. 51. p.) Ami tehát leszűkítést, lényeges módosítást jelent a korábbi feltevésekhez viszonyítva.
5. Vö. b. e.: Erdély nemzetiségi kérdései (Jakabffy Elemér nemzetiség-történeti és kisebbség-védelmi iratgyűjteményéről.) = Korunk, 15, 1940. jún. 6. sz., 575. p.
6. BALOGH E.: Négyországi magyar folyóirat. = Magyar Nap (Ostrava) 1937. jan. 12. sz., 4. p.
7. Nemzet és nemzetiség szociológiai nézetben. — GÁLL Ernő: Tegnapi és mai önismeret (Esszék, tanulmányok). Bukarest, 1975. Kriterion. 139. p.
8. A Duna-medence-kérdés hátlapja. = Korunk, 14, 1939. febr. 2. sz. 104–115. p.

9. BALOGH Edgár: Mégegyszer „A Duna-medence-kérdés hátlapja”. (Vitacikk.) *Korunk*, 14, 1939. ápr. 4. sz., 381–384. p. — N. B.: A nemzetiségi elv Közép-Európában. = *Korunk*, 14, 1939. febr. 2. sz. 172. 174. p.
10. A románság és a Dunai Szövetség eszméje. — *Korunk*, 13, 1938. máj. 5. sz., 449–435. p.
11. Vö. Duna-menti múlt. = *Korunk*, 13, 1938. júl.–aug. 7–8. sz., 721–725. p. — *Visszatérő Duna-menti történet*. = Uo., 13, 1938. szept. 9. sz., 840–845. p.
12. A dunai népek együttműködésének kérdése. = *Korunk*, 1935. dec. 12. sz., 909–914. p.
13. A dunai konföderáció gondolata. = *Korunk*, 14, 1939. dec. 12. sz. 1071–1073. p.
14. Nemzeti eszme a világháború után. = *Korunk*, 14, 1939. nov. 11. sz. 951–955. p.
15. Halász Sándor és Balogh Edgár zárszavai a Duna-medence-kérdés vitájában. = *Korunk*, 14, 1939. máj. 5. sz., 479–480. p.
16. GAÁL Gábor: A Korunk éveinek margójára. = *Utunk*, 1966. febr. 25. 8. sz., 1. és 8. p.
17. A nemzetiségi kérdés háború utáni változatai. = *Korunk*, 8, 1933. ápr. 4. sz., 289–292. p.
18. A nemzetiségi kérdés problematikájához. = *Korunk*, 7, 1932. nov. 11. sz., 808–810. p.
19. A kisebbségi kérdés. = *Korunk*, 6, 1931. nov. 11. sz., 805–807. p.
20. ZSOLT (Porzsolt) László: A nemzetiségi kérdések Kelet-Európában. = *Korunk*, 7, 1932. szept. 9. sz., 630–635. p.
21. A nemzetiségi kérdés és (az) önrendelkezési jog. = *Korunk*, 9, 1934. ápr. 4. sz., 289–293. p.
22. NEJEDLY, Zdenek: A nacionalizmus pályafutása. = *Korunk*, 7, 1932. dec. 12. sz., 865–870. p.
23. (DOBOSSY László) Czuczor László: Csehek és magyarok. = *Korunk*, 13, 1938. szept. 9. sz., 729–739. p.
24. A szlovenszkoí magyar középosztály I–II. = *Korunk*, 8, 1933. jan.–febr. 1–2. sz., 129–134. p.
25. A cseh-szlovákiai államalakulás. = *Korunk*, 9, 1934. szept. 9. sz., 613–620. p. — *Az ipari termelés változásai Szlovenszkon.* = Uo., 9, 1934. dec. 12. sz., 890–898. p.
26. A magyar középosztály természetrajza. = *Korunk*, 8, 1933. febr. 2. sz., 101–109. p.
27. A jugoszláviai magyar középosztály. = *Korunk*, 8, 1933. máj. 5. sz., 370–373. p.
28. A romániai magyar középosztály. = *Korunk*, 8, 1933. júl.–aug. 7–8. sz., 532–540. p. — *A mai román középosztály*. = *Korunk*, 8, 1933. nov. 11. sz., 800–809. p.
29. CLEMENTIS Vladimír: A szlovák középrétegek. = *Korunk*, 9, 1934. jan. és márc., 1. és 3. sz., 179–187. p.
30. (MIKÓ Imre) Könyves Tóth László: A magyar értelmiség Erdélyben. = *Korunk*, 8, 1933. ápr. 4. sz., 319–321. p.
31. FAZEKAS Béla: A romániai falukutatás. = *Korunk*, 14, 1939. jan. 1. sz., 87. p.
32. CIUPE, Aurel (Kolozsvár): Az ó-romániai és az erdélyi képzőművészet. = *Korunk*, 1929. jan.–febr. 12. sz., 99–103. p. — Értékeléséhez l. TÓTH S.: G. G. Tanulmány Gaál Gáborról, a *Korunk* szerkesztőjéről. Bukarest, 1971. *Kriterion*. 179. p.
33. A *Korunk* irodalma I. Bukarest, 1967. Irod. Kiadó. Szerk. Méliusz József. 592., 630. p. — A műfordítások lelőhelyei: BEDNÁR, Jaroslav: Molodocsno — *Korunk*, 1933. ápr. 4. sz., 308. p. — BEZRUC, Petr: A bányász. — Uo., 306. p. — HORA, Jozef: Szívem testvére az idő. — Uo., 307–308. p. — WOLKER, Jiri: Arc az üveg mögött. — Uo., 307. p.
34. VINEA, Ion: Tél. — *Korunk*, 13, 1938. jan. 1. sz., 30. p. — VORONCA, Ilarie: Sokaság, te... = Uo., 30. p.
35. A kisebbségi magyar irodalom kérdéséhez. = *Korunk*, 5, 1930. jún. 6. sz., 441–444. p.
36. (LATAK István) T. Kaláts István: A jugoszláviai magyar irodalom talajtalanúsága. = *Korunk*, 5, 1930. okt. 10. sz., 756–757. p. — Uo.: A jugoszláviai magyarság. = Uo., 7, 1932. júl.–aug. 7–8. sz., 542–546. p.
37. A szlovák–magyar kultúrérintkezés. = *Korunk*, 9, 1934. júl.–aug. 7–8. sz., 493–499. p.
38. A nemzetiségek közötti kulturális érintkezés kérdése. = *Korunk*, 9, 1934. nov. 11. sz., 777–781. p.
39. *Korunk*, 1936. febr. 2. — Vö. TÓTH S.: G. G. Tanulmány Gaál Gáborról, a *Korunk* szerkesztőjéről, 79. p. — A *Korunk* nagyszámú magyar–román kultúrkapcsolatából ez alkalommal kettőt külön is megemlítenénk. DIENES László Elie *Daianunak* írt tájékoztató levelét (Dienes László levele egy román közéleti személyiséghez. = *Művelődés*, 1975. 3. sz., 20–21. p.) 1926 elején a *Korunk* indulásáról. — Továbbá Gaál Gábor és Corneliu Codarcea sokéves kapcsolatát. A Kolozsvárt, majd Bukarestben élő román író és publicista, Móricz Zsigmond barátja, ekkor az erdélyi és bánáti román újságírók szindikátusának főtitkára, nemcsak a lapot, szerkesztőjét is támogatta tanácsaival, kapcsolataival. Tevékenyen közreműködött a „Nansen-útlevél” Gaál Gábor tartózkodási engedélye 1934. őszi meghosszabbításában is. (Vö. TÓTH S. i. m. 171. és köv. p.)
40. BORZA, Lucia: A Lupta de clasa, a *Korunk*ról. = *Kritika*, 2, 1964. aug. 8. sz., 46–47. p. — A szóban forgó cikk Kallós Miklós tollából a lap 1964. júniusi számában jelent meg.

41. MALUSEV, Cvetko: Az én Korunk-élményem. Adalékok a Korunk hatásának történetéhez. = Korunk, 1973. márc. 3. sz., 467—470. p.
42. Móricz Zsigmond Prágában. = Korunk, 6, 1931. jan. 1. sz., 56—58. p. — Móricz prágai előadásán Rádl Emánuel egyetemi tanár, a *Tvorba* (Alkotás) szocialista szemle több munkatársa, a cseh és szlovák irodalom több reprezentánsa is megjelent.
43. (SZACSVAY Gusztáv): A Svejk magyarul. = Korunk, 5, 1930. júl.—aug. 7—8. sz., 598—599. p.
44. (n. ó. jelzettel.) = Korunk, 1929. szept. 9. sz., 675. p.
45. SZALATNAI Rezső: Három szlovák költő. = Korunk, 5, 1930. jún. 6. sz., 471—473. p.
46. SÁNDOR László: Szélgjegyzetek egy szlovák regényhez. (Stroje sa pohly — Megindultak a gépek.) (Ism.) = Korunk, 1936. ápr. 4. sz., 361—363. p.
47. STRAKA, A. itt Juriij Borsos-Kumjatskij kárpátukrán költő két versét mutatja be művészi magyar fordításban. (*Elátkozott föld — Hucul táj.*) = Korunk, 14, 1939. jan. 1. sz., 56—57. p. — Az *Üdvözetek* 1938 karácsonyán, Karel Čapek halálakor jelent meg a *Lidové Noviny*-ban, s már 1939 februárjában magyarul megjelent a *Korunkban*. = Uo., 14, 1939. febr. 2. sz., 100—103. p. — A *Korunk*nak a haladó cseh irodalommal és irodalmi közleménnyel való kapcsolatai történetéhez tartozik, hogy 1938 szeptemberében hasábjain megjelenik a Csehszlovák Írók Társasága tagjainak felhívása a népeiket, az egész Kelet-Európát fenyegető katasztrófa elhárítása érdekében, 29 cseh és szlovák író aláírásával. (A cseh és szlovák írók a világ közvéleményéhez. = Uo., 13, 1938. szept. 9. sz., 865. p.) — Végül ide tartozik a lap utolsó számából Anton Straka ugyancsak utolsó, nyomtatásban megjelent prágai tudósításának feljegyzése, E. F. Burian színháza, a „D40” az évi bemutatóról. (STRAKA, Antonín: F. Burian és a D40. = Uo., 15, 1940. jún. 6. sz., 552—553. p.)
48. *Korunk*, 12, 1937. márc. 3. sz., 276—277. p. — és uo., 12, 1937. 6. sz., 771—772. p. — Az év júniusában közli a *Korunk* a Straka utolsó nagy tervét az Antonín Hartl-lal közös fordításban és szerkesztésben tervezett cseh nyelvű magyar lírai antológiáról, amely a bekövetkezett események — Prága hitlerista megszállása, majd A. Straka elhurcolása — következtében már nem valósulhatott meg. (*Cseh nyelvű magyar lírai antológia.* = Uo., 14, 1939. 6. sz., 532—533. p.)
49. *Adalékok a régi Korunk (1926—1940) kelet-európai irodalmi érdeklődéséhez.* = A régi Korunk Kelet-Európa képe. Budapest, 1966. Kéziratban. 87. p.
50. FÁBRY Zoltán: Kúria, kvaterka, kultúra. Adalékok a csehszlovákiai magyar kultúra első fejezetéhez, 1918—1938. Bratislava, 1964, Slov. vyd. krásnej literatury. 287—290. p.

GREZSA FERENC

Gaál Gábor és Németh László

A *Korunk* szerkesztőjének és a *Tanú* írójának neve nem az egymáséba átszővődő életrajz okán kerül egymás mellé. Sem levélváltásukra, sem személyes találkozásukra nincs adatunk.¹ Egyedül az irodalom köti őket össze. A szó révén tudnak csak egymásról. S ha — rokon alkatuk ellenére — többnyire ellenfelek is: van-e tisztább kapcsolat az övékénél? Biográfiai esetlegességek nem befolyásolják, egyetlen közelítő vagy távolító erő közöttük az elveikért vállalt felelősség. Épp ezért fontos a kutatás számára is e téma: általa fénytörés nélkül világítható meg Németh László és a szocializmus bonyolult képlete, továbbá a marxista *Korunk* népfrempolitikájának tartalma és távlata. (A rendelkezésünkre álló időkeretben természetesen a viszonylagos teljesség igényét is mellőznünk kell, s csupán tézisek megfogalmazására vállalkozhatunk.)

Gaál Gábor és Németh László kapcsolatát heiytelen volna csak a szerkesztő és az ideológus, avagy a kritikus és a szépiró egyetlen szempontjára szűkítve vizsgálni.